

جستار فقهی حقوقی در مسئله قانونمندی سازی «ارزهای رمزنگاری شده»

مهدي مددی*، محسن قائمی خرق** و قاسم شفيعی***

نوع مقاله: پژوهشی	تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۶/۱۴	تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۳/۱۰	شماره صفحه: ۳۰۳-۳۳۴
-------------------	-------------------------	------------------------	---------------------

ارزهای رمزنگاری شده از جمله پدیده‌های نوینی است که مسائل حقوقی مستحدثه‌ای را به همراه دارد که در حال دگرگون کردن شیوه معاملات و مبادلات است. به موازات این انقلاب، لزوم «قانونمندی سازی» این پدیده بر مبنای هر دو دیدگاه «لزوم مطابقت یا کفایت عدم مغایرت موضوعات اساسی با اصول و نصوص اسلامی» ضروری است. حسب این ضرورت و در راستای کاستن از نگرانی‌ها و ابهامات قانونگذار، مسئله پژوهش حاضر بازنمایی و واکاوی فقهی و حقوقی معضلات پیش روی این تقنین؛ از جمله «ماهیت ارزهای رمزنگاری شده»، «مشروعیت ارزهای رمزنگاری شده»، «مجهولیت» و «ریسک پذیری» است. ایده پژوهش حاضر در برابر دیدگاه‌های موجود و گزاره‌های برابری فقهی آن را می‌توان در «اثبات مالیت ارزهای رمزنگاری شده»، «عدم راهیابی «غرر و ربا» در معاملات مبتنی بر این رسته از ارزها» و از منظر حقوقی، در امکان سنجی «مالیاتی»، «قانونمندی سازی» و «راهکارهای کاهش خطر پولشویی» محصور دانست.

کلیدواژه‌ها: ارزهای رمزنگاری شده؛ ارز دیجیتال؛ بلاکچین؛ تقنین اقتصادی؛ فقه‌الافتصاد

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

* دانشجوی کارشناسی ارشد حقوق خصوصی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه کاشان (نویسنده مسئول)؛
Email: mehdimadadi4@yahoo.com

** دانش‌آموخته حقوق عمومی، دانشگاه علامه طباطبائی؛

Email: m.ghaemi313@gmail.com

*** استادیار حقوق خصوصی، گروه حقوق دانشکده علوم انسانی، دانشگاه کاشان؛

Email: gh.shafiee@kashanu.ac.ir

مقدمه

بیشرفت روزافزون فناوری‌های جدید و تکنولوژی و به تبع آن تغییرات اساسی در ساختار اقتصادی جهان، به موازات، مسائل مندمج و مستحدثه‌ای در عالم فقه و حقوق مطرح کرده که پردازش و تحلیل آنها وفق سیاق اجتهادی امری اجتناب‌ناپذیر و ضروری است. در حوزه اقتصاد یکی از همین رسته مسائل که به سرعت در حال گسترش و عمومیت یافتن است، پدیده «ارزهای رمزنگاری شده» است که به بروز تحول در زمینه ابزارهای پرداخت منجر شده چرا که فعالان اقتصادی به دنبال جهانی‌تر شدن، کاهش اثر مرزها و همچنین افزایش سرعت و سهولت در مبادلات اقتصادی خود هستند و همین ملزومات منتهی به ایجاد حلقه جدید و تکاملی در زنجیره پول و پرداخت شده است. ارزهای رمزنگاری شده یک نوع «دارایی مالی دیجیتال» است که در تأمین امنیت سیستم و کاربران آنها از فناوری «رمزنگاری» استفاده شده است و غالباً به شیوه‌ای «شفاف و غیرمتمرکز» مورد معامله قرار می‌گیرند. در حال حاضر ارزهای رمزنگاری شده و فناوری مرتبط به آن (سیستم زنجیره بلوکی)^۱ به سرعت در حال فراگیر شدن هستند. جهان شمولی این‌گونه ارزها باعث شده است که دولت‌ها و نهادهای مسئول نسبت به تصویب و انتشار قوانین و مقررات برای این حوزه اقدام کنند تا به نوعی بر پیامدهای اجتماعی، حقوقی، سیاسی، اقتصادی آن تسلط یابند. قانونمند کردن ارزهای رمزنگاری شده در ایران نیز مورد توجه است؛ چرا که تعلق در استفاده صحیح از این «پیشران» می‌تواند در فقد قانون صریح و صحیح در خصوص آن به چالش‌های عدیده‌ای منجر شود. همچنین براساس نظم تشخص یافته در اصول (۷۲ و ۹۳)، لزوم بررسی ارزهای رمزنگاری شده در فقه نیز استنباط می‌شود. آثار بسیار اندکی مانند مقاله «بررسی فقهی پول مجازی» از آقای سلیمانی‌پور و دیگران (۱۳۹۳) و یا «بررسی جایگاه پول دیجیتال «بیت‌کوین» در نظام پولی و احکام فقهی آن» از آقای ترابی (۱۳۹۷) در این باره نگارش یافته است که عمدتاً به موضوع شناسی و شناسایی ماهیت فقهی پرداخته و برشماری و واکاوی موانع تقنین و سیاستگذاری دولتی در خصوص این ارزها را مسکوت گذاشته‌اند.

۱. بلاکچین پایگاه داده توزیع شده‌ای است که به صورت مستمر فهرستی از داده‌ها را حفظ و به داده‌های پیشین ارجاع می‌دهد تا به این نحو از تضعیف یا بازنگری غیرمجاز داده‌ها جلوگیری کند.

بر مبنای توجیه مندی مذکور ساختار و سؤالات مقاله حاضر به شرح ذیل است:

الف) بررسی ماهیت و هویت ارزهای رمزنگاری شده،

ب) همسنجی «بایسته‌های فقهی» و «ارزهای رمزنگاری شده» و «معاملات با ارزهای رمزنگاری شده»،

ج) بسترشناسی حقوقی پدیده نوین «ارزهای رمزنگاری شده»؛ از جمله بر مبنای امکان مقابله با پولشویی و اخذ مالیات که دولت‌ها را نسبت به رسمیت بخشیدن این ارزها مردد کرده است.

با توجه به مفاهیم مرتبط با موضوع مورد مطالعه و تکیه بر تفسیر و استدلال در سراسر پژوهش و با تبیین مفاهیم و اصطلاحات اساسی تحقیق، رویکرد تحلیلی مبتنی بر روش کتابخانه‌ای را برگزیده و سعی بر آن شده که یک «چارچوب مفهومی جامع» از ارزهای رمزنگاری شده ارائه و سپس با نگاهی بر «ماهیت» ارزهای رمزنگاری شده به بررسی مسائل فقهی چون «مالیت»، «غرر» و «شبه ربوی بودن» پرداخته شود و در نهایت با نگاهی حقوقی نگرانی‌هایی چون «قانونمندی سازی»، «اخذ مالیات» و «پولشویی» مورد بررسی قرار گیرد.

۱. تحلیل معرفتی؛ شناسایی مفهومی و ماهیت نگاری

اولین قدم در عرصه شناسایی ارزهای رمزنگاری شده منوط به تمایز قائل شدن میان مفهوم ارزهای رمزنگاری شده و دیگر مفاهیم وابسته و مشابه است؛ از این رو ابتدا به بررسی مفهوم ارزهای رمزنگاری شده می‌پردازیم و در ادامه به شناسایی ماهیت آنها و تطبیق آن با ماهیت‌های موجود پرداخته خواهد شد؛ چرا که صرف مستحدثه بودن امری، به معنای عدم وجود چارچوب حداقلی آن در نهادهای فعلی نیست.

۱-۱. شناخت مفهومی ارزهای رمزنگاری شده

هرچند در نگاه اولیه مفاهیمی چون «ارزهای دیجیتال»^۱، «ارزهای مجازی»^۲ و «ارزهای رمزنگاری شده»^۳

1. Digital Currencies

2. Virtual Currencies

3. Crypto Currency

و مفاهیم مشابه این‌چنینی همانند یکدیگر به نظر می‌آیند و حتی در عرف نیز به جای یکدیگر استعمال می‌شوند؛ اما باید توجه داشت که این مفاهیم صرفاً از منظر تعابیر با یکدیگر متفاوت نیستند درحالی‌که از منظر ماهوی با یکدیگر تمایزاتی دارند و کاربرد آنها به جای یکدیگر چندان دقیق نیست؛ چرا که در تعریف ارزهای دیجیتال گفته شده است که «ارزهای دیجیتال، ارزیابی هستند که به صورت الکترونیکی ذخیره و منتقل می‌شوند». بر این اساس هرگونه پولی که بر مبنای صفر و یک باشد (مثل ریال‌های موجود در حساب بانکی که بازنمایی‌کننده ریال‌های واقعی هستند و یا بیت‌کوین‌ها به دلیل مبنای صفر و یک) در این تعریف جای می‌گیرند (Wagner, 2014). درحالی‌که ارزهای مجازی به «نماینده دیجیتالی ارزش که توسط بانک مرکزی یا نهاد دولتی صادر نمی‌شود و می‌تواند بدون ارتباط با پول‌های رایج ملی صادر شود. این پول می‌تواند منتقل یا به صورت الکترونیکی خرید و فروش شود» تعریف شده است (Dabrowski, 2018: 9).

در یک تقسیم‌بندی کلی ارزهای مجازی به سه دسته تقسیم‌بندی شده‌اند. نوع اول «ارزهای مجازی بسته» هستند که فقط در فضای مجازی تولید و مورد استفاده قرار می‌گیرند (همانند سکه‌های درون بازی دنیای وارکرفت)، نوع دوم «ارزهای مجازی یک‌طرفه» هستند که با استفاده از پول‌های رایج قابل «تهیه» اند، اما قابلیت تبدیل به پول‌های رایج را ندارند و تنها برای خرید کالا و خدمات در دنیای مجازی و حقیقی کاربرد دارند (همانند اعتبار فیسبوک)^۱. نوع سوم «ارزهای مجازی دوطرفه» نام دارند که هم با استفاده از پول‌های رایج قابل خرید هستند و هم با نرخی مشخص قابل تبدیل بوده و برای خرید کالا و خدمات در دنیای مجازی و حقیقی کاربرد دارند (همانند واحد پولی «لیندن دلار»)^۲ (ECB, 2015: 14). بانک مرکزی اتحادیه اروپا از نوع اخیر به عنوان «ابزار پرداخت» یاد کرده است (رجبی، ۱۳۹۷: ۳). براساس مطالب فوق در تعریف ارزهای رمزنگاری شده می‌توان گفت «ارزهای رمزنگاری شده یکی

۱. اعتبار فیسبوک در واقع واحد پول مجازی فیسبوک است که مشترکین با خرید اعتبار قادر به خرید بازی‌ها و برنامه‌های موجود در سیستم فیسبوک است.

۲. زندگی دوم (Second Life) یک دنیای مجازی است که در آن کاربران می‌توانند یک شخصیت مجازی بسازند و زندگی مجازی را تجربه کنند عضو شدن در این سایت رایگان است اما برای خرید زمین باید پول مخصوص این بازی (لیندن دلار) که دارای ارزش واقعی است را تهیه کنید.

از انواع ارز مجازی هستند که از فناوری «رمزنگاری» در طراحی آن استفاده شده و معمولاً به صورت غیرمتمرکز اداره می‌شوند و قابلیت تبدیل به پول‌های رایج و استفاده در تهیه کالا و خدمات در دنیای واقعی و مجازی را دارند». بنابراین از توضیحات فوق می‌توان نتیجه گرفت که هرچند ارزهای مجازی گونه‌ای از ارزهای دیجیتال هستند، اما نمی‌توان هر ارز دیجیتال را ارز مجازی دانست؛ همچنان که ارزهای رمزنگاری شده نیز جزئی از ارزهای مجازی به شمار می‌روند اما هر ارز مجازی، لزوماً رمزنگاری شده نیستند و رابطه آنها عموم و خصوص من وجه است.

۱-۲. ماهیت نگاری ارزهای رمزنگاری شده

ارزهای رمزنگاری شده دارای ماهیت نسبتاً ناشناخته‌ای است؛ چنان‌که در کشوری چون ایالات متحده آژانس‌های دولتی برای این ارز پنج طبقه‌بندی مختلف ارائه کرده‌اند. بحث از ماهیت ارزهای رمزنگاری شده بیشتر پیرامون ارز دانستن^۱ و یا کالا^۲ و یا اوراق بهادار^۳ به شمار آوردن آنهاست و حقوقدانان با تعابیر مختلف که گاه متأثر از سیستم حقوقی حاکم بر کشورشان بوده، نسبت به هر یک از این موارد استدلالاتی را بیان کرده‌اند که بررسی این استدلال‌ها (و برخی نظریات دیگر در این عرصه) می‌تواند در شناسایی صحیح ماهیت ارزهای رمزنگاری شده گره‌گشا باشد.

۱-۲-۱. ارزهای رمزنگاری شده به مثابه کالا

در ماهیت‌سنجی بیت‌کوین - به‌عنوان رایج‌ترین قسم از ارزهای رمزنگاری شده - گفته شده است که عملکرد کاربران جامعه بیت‌کوین حاکی از برخورد با آن به مثابه یک کالا است و آنها بیت‌کوین را برای دستیابی به املاک، اجناس و خدمات مورد نیاز خود

-
1. Currency
 2. Commodity
 3. Securities

مورد دادوستد قرار می‌دهند. بنابراین ماهیتی کالایی^۱ دارد (Prentis, 2015: 626). همانند اتفاقی که در پول‌های کالایی رخ می‌داد و صاحبان کالاهای مختلف برای رفع نیازهای خود اقدام به مبادله پایاپای می‌کردند. در کنار دیدگاه عملکردگرایانه، موافقان کالای اولیه دانستن ارزشهای رمزنگاری شده به قوانینی چون قانون معاملات کالا استناد می‌جویند و معتقدند تعریف موسع این قانون از کالا در برگیرنده ارزشهای رمزنگاری شده نیز خواهد شد (Ibid.: 627). در همین راستا دادگاه فدرال نیویورک در حکمی «کمسیون معاملات سهام و کالاهای ایالات متحده» را موظف کرد تا در ارتباط با بیت‌کوین و دیگر ارزشهای مشابه و همچنین کالاهای مرتبط با آنها، چارچوب‌های قانونی لازم را تدوین کند. بر این اساس بیت‌کوین و دیگر ارزشهای دیجیتالی همانند طلا، نفت یا قهوه (از مصادیق کالای اولیه) قانونگذاری می‌شدند (Zuckerman, 2018). در کانادا نیز «اداره درآمدی کانادا»، ماهیت ارزشهای رمزنگاری شده را با عنوان کالا در نظر می‌گیرد و خرید و فروش ارزشهای رمزنگاری شده تحت قوانین اداره درآمد و مالیات کانادا انجام می‌شود و به نوعی مبادلات «پایاپای» به حساب می‌آیند (CRA, 2018). در مکزیک نیز به دلیل عدم پیروی بیت‌کوین از آیین‌نامه‌های بانک مرکزی آن را مشمول تعریف ارز ندانسته و آن را «کالا» می‌دانند (Althausser, 2017) در فنلاند نیز چون این ارزشها مشمول تعریف قانونی پول و ابزارهای پرداخت نمی‌شود آن را یک کالا به حساب آورده‌اند (Bajpai, 2019). دیدگاه «کالا» بودن بیت‌کوین در ایران نیز دارای موافقانی است چنان‌که در سال ۱۳۹۶ مقدمات پذیرش بیت‌کوین در بورس کالای ایران انجام شد.

براساس بند «۲» ماده (۱) قانون اصلاح موادی از قانون برنامه چهارم توسعه و اجرای سیاست‌های کلی اصل (۴۴) قانون اساسی، کالا عبارت‌است از «هر شیء منقول و یا غیرمنقول که می‌تواند مورد مبادله و استفاده قرار گیرد». وسیع بودن چنین تعریفی از کالا سبب می‌شود تا نه تنها بیت‌کوین، بلکه پول‌های رایج کنونی را نیز بتوان در این

۱. Commodity یا کالای اولیه، کالایی است که قابلیت تبادل نسبی یا کامل دارد. به عبارت دیگر جنس یا خدمتی است که قابلیت مبادله با اجناس یا خدمات دیگر را داشته باشد و در تمام بازارها دارای ویژگی‌های کیفی تقریباً یکسانی است. در ایران تفاوتی میان تعریف Commodity و Goods نیست.

تعریف جای داد. درحالی که کالا دانستن پول و بیت‌کوین بنابر ادله متعدد مردود است؛ الف) پول و بیت‌کوین به‌رغم قابل دادوستد بودن خصایص منحصر به فرد دیگری نیز داراست که در کالاهای دیگر نمی‌توان همانند آنها را یافت چنان‌که پول کارکرد «معیار سنجش، وسیله پرداخت، ذخیره ارزش» را برعهده دارد و کالاهای دیگر فاقد چنین کارکردی هستند. ب) از منظر عرف و عقلاً مطلوبیت کالاها استقلالی و ذاتی است و حتی اگر ارزش مبادله‌ای آنها ساقط شود ارزش مصرفی آنها باقی می‌ماند، درحالی که مطلوبیت پول و بیت‌کوین عارضی است و در صورت سقوط ارزش مبادله‌ای هیچ‌گونه ارزش مصرفی برای آن باقی نمی‌ماند. ج) بین ارزش مبادله‌ای کالا و تقاضا برای آن رابطه معکوس وجود دارد (کاهش تقاضا با افزایش قیمت) درحالی که در پول فعلی بین ارزش مبادله‌ای و تقاضای آن رابطه مستقیم وجود دارد (با افزایش قدرت خرید پول و بیت‌کوین تقاضا برای آن افزایش می‌یابد) (یوسفی، ۱۳۷۷: ۱۲۲). براین اساس هرچند بیت‌کوین مشمول تعریف موسع قانون از کالا می‌شود و بایستی آن را از منظر قانونی کالا برشماریم؛ اما در نظر گرفتن ماهیت کالایی برای بیت‌کوین چندان صحیح نیست چرا که وجوه افتراقی زیادی در این باره وجود دارد.

۲-۱. ارزهای رمزنگاری شده؛ حلقه مفقوده پول

در گذار تاریخ، پول خود یا ذاتاً دارای ارزش و یا نمادی از یک شیء ارزشمند بوده است؛ چنان‌که با به وجود آمدن بانک‌ها و اسکناس‌های کاغذی، میزان چاپ این اسکناس‌ها متکی به میزان ذخایر طلا و یا سایر ذخایر با ارزش بوده است (Chung, 2009: 4)، اما از اوایل سال ۱۹۷۰ تا به امروز پول دارای هیچ‌یک از این خصلت‌ها نیست، بلکه به خودی خود «پول» است؛ این تحول در آمریکا با بستن «پنجره طلا» به روی پول و نادیده گرفتن سیستم برتن‌وودز اتفاق افتاد. در چنین سیستمی، نمادهای پولی ارزش مبادلاتی خود را از یک سو از قانون و حمایت دولت و از سوی دیگر از اعتماد عمومی و پذیرش آن به‌عنوان شیء با ارزش اخذ می‌کنند.

به نظر می‌رسد نظریه «پول‌انگاری» ارزهای رمزنگاری شده که مورد تأیید «سازمان مبارزه با جرائم اقتصادی» و «دفتر کنترل دارایی‌های خارجی» آمریکا واقع شده و آیین‌نامه‌های ویژه‌ای رانیز

به واسطه همین تعریف تهیه کرده‌اند (FinCEN's, 2013) و در کشورهایی چون ایتالیا (که ارزش‌های دیجیتال رانیا بت دیجیتال ارزش که در تبادلات مورد استفاده قرار می‌گیرند) (Pignatelli, 2016) و لیتوانی (که از ارزش‌های دیجیتال با عنوان ابزار قراردادی پرداخت (و به نوعی پول) یاد می‌کند) (Gavars, 2018) نیز مورد استقبال قرار گرفته است؛ نگرشی صائب و مطابق با واقع باشد چرا که از منظر معرفتی، پول «به هر چیزی که به عنوان واسطه پرداخت مورد قبول عمومی واقع شود» اطلاق شده است (Flemington and Coleman, 1995: 7).

به طور کلی عموم اقتصاددانان برای پول سه کارکرد اصلی (ابزار تسهیل مبادلات، نمایندگی ارزش، ابزار ذخیره ارزش) در نظر گرفته‌اند (Sifers, 1997: 708). فلسفه خلق پول، تسهیل مبادلات کالا از طریق سند مورد قبول همگان بود و همین فلسفه سبب پیدایش بیت‌کوین شد، چرا که در برخی از کشورها اطمینان مردم به پول‌هایی که از اعتبار دولت نشئت می‌گرفتند در حال کم شدن بود و ارزش‌های رمزنگاری شده در جهت افزایش ضریب اطمینان و «تسهیل» کردن مبادلات فراهم آمدند. باینکه پیشرفت‌هایی که در مسیر پذیرش بیت‌کوین به عنوان یک وسیله پرداخت دارای عمومیت حادث شده، اما همچنان راه طولانی در پیش است تا بیت‌کوین بتواند نقش تسهیلاتی خود را به خوبی ایفا کند. نمایانگری ارزش از آن جهت است که ارزش کالاهای مختلف به وسیله پول قابلیت مقایسه پیدا می‌کند امری که امروزه در خصوص بیت‌کوین نیز صادق است و ارزش بسیاری از کالاها به واسطه بیت‌کوین که دارای کمیابی ۲۱ میلیون واحد است مورد سنجش قرار می‌گیرد. در مفهوم ذخیره ارزش بیان شده است که پول با حفظ ارزش اقتصادی حاصل از فروش کالا میان زمان خرید و فروش کالاها فاصله ایجاد می‌کند. همچنین حفظ ارزش گاهی ممکن است از طریق تبدیل واحدهای پولی با ضعیف‌تر به واحدهای پولی قوی‌تر (همانند شرایط تورمی که تمایل برای دلار بیشتر می‌شود) محقق شود. ارزش‌های رمزنگاری شده یکی از همین ارزش‌های قوی هستند که در کشورهایی چون ایران که شرایط اقتصادی نامطمئن و تورم افسارگسیخته‌ای دارند می‌توانند یکی از بهترین ابزارهای ذخیره ارزش باشند؛ چنان‌که سهام شرکت‌ها نیز دارای چنین خاصیتی هستند و افراد با تبدیل ریال‌های خود به سهام می‌توانند از ارزش مکتسبه خود محافظت کنند (Papademos and Stark, 2010: 19).

همچنین بیت‌کوین می‌تواند با حفظ ارزش، وقفه‌ای میان زمان خرید و فروش ایجاد کند تا افراد پس از فروش کالاهای خود فوراً مجبور نباشند با خرید کالایی دیگر از ارزش حاصله محافظت کنند.

هرچند که ارزهای رمزنگاری شده نیز دارای کارکردهای مشابه پول هستند، اما بر سر راه پول دانستن آنان موانعی وجود دارد؛ اول آنکه مطابق قانون پولی و بانکی مصوب ۱۳۵۱ امتیاز انتشار پول رایج کشور در انحصار دولت است و این امتیاز با رعایت مقررات این قانون منحصرأً به بانک مرکزی واگذار شده است و دوم آنکه مطابق همین قانون، پول رایج کشور به صورت اسکناس و سکه‌های فلزی قابل انتشار است. براساس همین انگاره قانونی، نخستین مشکل قانونی در پول دانستن ارزهای رمزنگاری شده نسبت به منتشرکننده این ارزها و غیرملموس بودن آنهاست و بر همین اساس بازنگری در قانون پولی و بانکی و روزآمد کردن آن امری انکارناپذیر است. اما از منظر فنی از آنجاکه ارزهای رمزنگاری شده خصلت ذخیره ارزش و سنجش ارزش را داراست، در صورت افزایش مقبولیت در پذیرش آن به عنوان یک وسیله پرداخت می‌توان آن را یک پول دانست.

از دیگر مفاهیم مشابه می‌توان به «ارزنگاری» بیت‌کوین اشاره کرد؛ مطابق بند «پ» ماده (۱) قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز؛ ارز عبارت است از «پول رایج کشورهای خارجی، اعم از اسکناس، مسکوکات، حوالجات ارزی و سایر اسناد مکتوب یا الکترونیکی است که در مبادلات مالی کاربرد دارد». بدیهی است براساس این تعریف بیت‌کوین را نمی‌توان ارز دانست چرا که «پول رایج کشور خارجی» نیست. البته باید توجه داشته باشیم که مقصود از ارز در زبان تخصصی «پول دارای نرخ برابر» است و درعین حال در تمام جهان مورد شناسایی همگان است. بیت‌کوین اگرچه یک وسیله مبادله است اما چنان‌که گفته شد همچنان از شیوع و پذیرش کافی برخوردار نیست تا بتواند به راحتی در هر نقطه‌ای از دنیا نیاز افراد را برآورده کند. البته باید توجه داشت که در صورت حفظ روند افزایشی پذیرش بیت‌کوین در سال‌های آتی می‌تواند این ایراد را مرتفع کند و شناسایی آن به عنوان یک «ارز» بدون ایراد باشد.

۳-۲-۱. اوراق بهادار بودن ارزشهای رمزنگاری شده

ویژگی‌های خاصی همچون «نقدشوندگی»، «طبیعت غیرمتمرکز» و «وجود نوسانات قیمتی» در ارزشهای رمزنگاری شده سبب شده است که برای این نوع ارزها ماهیتی مشابه «اوراق بهادار» تصور شود. چنان‌که «کمیسیون بورس و اوراق بهادار آمریکا» تا اواخر سال ۲۰۱۸ ارزشهای رمزنگاری شده را به‌عنوان اوراق بهادار می‌شناخت و آنها را به‌عنوان یک وسیله سرمایه‌گذاری برای سوددهی به حساب می‌آورد. این کمیسیون در بیانیه‌ای عمومی نیز اعلام کرد که با تمام ارزشهای مبادله شده توسط یک پلتفرم مانند اوراق بهادار رفتار می‌شود (SEC, 2018)، اما در اواخر سال ۲۰۱۹ از دیدگاه خود عقب‌نشینی و اعلام کرد که بیت‌کوین در گروه اوراق بهادار جای نمی‌گیرد (Zmudzinski, 2019).

در بیان ویژگی‌های «اوراق بهادار» می‌توان به «قابلیت معامله ثانویه، نقدشوندگی بالا، معامله در بازارهای مالی، ریسک‌شمولی و وصف تجریدی داشتن» اشاره کرد. ویژگی‌هایی که تمام یا قسمتی از آنها را در ارزشهای رمزنگاری شده می‌توان مشاهده کرد و همین دلیلی است که ارزشهای رمزنگاری شده را از جنس اوراق بهادار بدانیم چرا که در صورت خرید یک بیت‌کوین امکان معامله مجدد آن وجود خواهد داشت و به راحتی می‌توان آن را منتقل و نقد کرد. هرچند ممکن است در بازه زمانی میان خرید و فروش، قیمت آن دچار نوساناتی شده باشد. اگرچه ارزشهای رمزنگاری شده دارای چنین خصلت‌هایی هستند، اما وفق بند (۲۴) ماده (۱) قانون بازار اوراق بهادار مصوب ۱۳۸۴ «اوراق بهادار هر نوع ورقه یا مستندی است که متضمن حقوق مالی قابل نقل و انتقال برای مالک عین و یا منفعت آن باشد ... مفهوم ابزار مالی و اوراق بهادار در متن این قانون، معادل هم در نظر گرفته شده است». بر این اساس طبق تعریف صدر ماده مذکور شناسایی ارزشهای رمزنگاری شده به‌عنوان اوراق بهادار وفق تعریف صدر ماده مذکور چندان صحیح نیست زیرا بیت‌کوین را نمی‌توان ورقه با ارزش و قابل مبادله‌ای که به جهت اعتبار دولت یا سندیت از یک دارایی مشهود ارزش تبادلی پیدا کرده است؛ دانست زیرا ارزشهای رمزنگاری شده فاقد ماهیتی «مادی» بود همچنین بیت‌کوین را نمی‌توان «متضمن یک حق مالی» دانست چنان‌که گذشت ارزشهای رمزنگاری شده نه بیانگر موقعیت مالکیت فرد را در شرکتی هستند و نه

نشان دهنده نوعی رابطه طلبکاری از یک نهاد دولتی یا شرکت. به علاوه پشتوانه این ارزها قابلیت انتساب به ناشر را ندارد و به نوعی اعتبار اولیه این ارزها از بی اعتباری دولت‌ها در تأمین اعتبار پول‌های رایج‌شان نشئت گرفته است از این رو اوراق بهادار دانستن آنها چندان صحیح نیست.

در نهایت ارزهای رمزنگاری شده نوعی «پول» هستند (هرچند عدم پذیرش همگانی به عنوان یک مانع بر سر راه «پول» یا «ارز» دانستن آن است) که مطابق قانون ایران «کالا» است (در حالی که از منظر فنی نمی‌توان آن را کالا دانست) و در عمل ویژگی‌های «اوراق بهادار» را دارند (اما شناسایی آن به عنوان اوراق بهادار بنا بر ادله فوق چندان صحیح نیست) و همین امر سبب می‌شود تا برگزیدن ماهیت یگانه برای ارزهای رمزنگاری شده چندان صواب نباشد، اما در صورت لزوم برگزیدن ماهیت یگانه به نظر «پول» دانستن آنها امری دقیق‌تر باشد چرا که ایراد شیوع آنها با گذشت زمان در حال رفع است. اما در غیر این صورت به نظر ماهیت دوگانه‌ای چون «پول شبه سهامی» (به مفهوم پول دارای خصلت سهام به دلیل نوسانات و دیگر دلایلی که گذشت) امری به واقع نزدیک‌تر با ماهیت این ارزها باشد همان‌گونه که گفته شده است «چنان‌که اگر چیزی ارزی یا یک محصول مبتنی بر ارز نامگذاری شود، به معنای آنکه آن چیز اوراق بهادار نباشد نیست» (Clayton, 2017).

۲. بررسی فقهی «ارزهای رمزنگاری شده»

در راستای قانونمندی سازی ارزهای رمزنگاری شده، بر اساس بعضی از اصول قانون اساسی، بررسی مسائل فقهی مربوط به این رسته از ارزها امری اجتناب‌ناپذیر است. پیش از هرگونه طرح بحث لازم است نگاهی به برخی از فتاوی و نظرات فقها داشته تا شبهات مدنظر ایشان مشخص و سپس سعی در رفع این شبهات داشته باشیم تا مسیر وضع قانون برای ارزهای رمزنگاری شده هموار شود.

آیت‌الله مکارم شیرازی (استفتا ۹۸۱۰۱۰۰۵۲) و آیت‌الله هاشمی شاهرودی (استفتا ۱۱۷۰۵) معامله با بیت‌کوین و ارزهای رمزنگاری شده را به دلیل اینکه نسبت به آنها «ابهامات فراوان» مطرح است، دارای اشکال می‌دانند؛ برخی دیگر نیز همچون آیت‌الله وحید خراسانی و آیت‌الله

صافی کلیایگانی معاملات با بیت‌کوبین را «حرام» و «اکل مال به باطل» دانسته‌اند (ایکنا، ۱۳۹۸)؛ آیت‌الله شبیری زنجانی نیز فرموده‌اند که چنانچه استفاده از این‌گونه ارزها نوعاً مفسده اقتصادی داشته یا خلاف قانون باشد، خرید و فروش آن اشکال دارد (استفتاء ۱۰۵۱)؛ آیت‌الله نوری همدانی نیز فرموده‌اند به مقتضای قوانین نظام اسلامی عمل شود (استفتاء ۳۶۷۱۰)؛ آیت‌الله علوی گرگانی استفاده از آن را منوط به حفظ استقلال کشور و با رعایت نظر مقام معظم رهبری مجاز دانسته‌اند و آیت‌الله صانعی نیز بیان داشته‌اند که به طور کلی اگر پولی را مردم و عقلای جامعه دارای اعتبار بدانند و آن را چیزی ارزشمند بدانند، خرید و فروش آن مانعی ندارد (استفتاء ۱۹۱۶۴۹)؛ اما از سوی دفتر مقام معظم رهبری (تا زمان انجام این تحقیق) نفیاً و اثباتاً نظری داده نشده است و در واقع نه حکم به حرمت و نه اجازه فعالیت را می‌دهند.

وفق تتبع در نظریه‌های فوق و دیگر نظریه‌های مطروح شده می‌توان فهمید که عمده ایرادات وارده فقهی بر ارزهای رمزنگاری شده و ادله فقها در حرمت این ارزها را می‌توان در «مالیت داشتن»، «غرری بودن» و «ربوی بودن» خلاصه کرد. بنابراین در ذیل موارد مذکور بررسی می‌شوند.

۱-۲. امکان یا امتناع «مالیت» ارزهای رمزنگاری شده

اهمیت بررسی مالیت ارزهای رمزنگاری شده از منظر عرف و عقلا در اثرات فراوان مترتب بر این امر است؛ از جمله احراز ارکان عقد بیع (خوئی، ۱۴۱۷: ۴۷۱؛ کاتوزیان، ۱۳۹۵: ۱۵۰)، اتکای طرح دعوی مسئولیت مدنی در خصوص ارزهای رمزنگاری شده بر مالیت داشتن آنها و موارد این‌چنینی دیگر بر این امر مترتب است.

فقها برای مال تعاریف مختلفی را برشمرده‌اند و دلیل اصلی این تنوع و تشتت، ریشه در ماهیت اعتباری حیثیت مال دارد که به اعتبار عقلا وابسته بوده و در زمان‌ها و مکان‌های مختلف دارای تفاوت‌هایی است که مجموع این نظریات را می‌توان در انگاره‌های زیر مختصر نمود:

- مال هر آن چیزی است که صلاحیت تملک داشته باشد (نجفی، ۱۴۰۴: ۳۴۳)؛

شیخ طوسی، ۱۳۸۷: ۲۸۰؛ شهید ثانی، ۱۴۱۳: ۶۸؛ انصاری، ۱۴۱۱: ۳۸).

ارزهای رمزنگاری شده در اصل قابلیت تملک دارند. شخصی که یک بیت‌کوین را از طریق استخراج‌گری و یا معامله به دست می‌آورد، رابطه مالکیت وی با بیت‌کوین برقرار می‌شود و فرد می‌تواند هرگونه تصرفی (از جمله انتقال و یا اعراض) در آن انجام دهد. شبکه بیت‌کوین نیز پس از آنکه مالکیت یک فرد بر یک بیت‌کوین ثابت شد از آن محافظت کرده و مالکیت فرد را به صورتی شفاف در معرض دید همگان قرار خواهد داد.

- چیزی که اولاً حیات آن میسر باشد، یعنی قابل تملک باشد؛ ثانیاً انسان بتواند از آن منتفع شود (کرکی، ۱۴۰۸: ۹۰؛ حلی، ۱۴۱۲: ۹۵).

بنابراین به باور برخی از فقها این سؤال که ارزهای رمزنگاری شده چه منافی دارند همواره یکی از سؤال‌های رایج پیرامون این ارزها بوده است. مفید بودن هر چیزی از این نظر است که نیازی از انسان، خواه مادی یا معنوی، را برآورده می‌کند حال آنکه ارزهای رمزنگاری شده امروزه در حال استفاده در مراودات و معاملات است. بسیاری از شرکت‌های مطرح در دنیا در حال به رسمیت شناختن پرداخت هزینه‌ها از طریق بیت‌کوین هستند. با دیدگاهی واقع‌نگر در اقتصاد ایران در خواهیم یافت که بسیاری از شرکت‌ها در جریان معاملات خارجی خود پرداخت‌های از طریق بیت‌کوین را به طرفین خود توصیه می‌کنند تا با مشکلات پرداختی ناشی از تحریم مواجه نشوند. از فواید دیگر این ارزها می‌توان به افزایش امنیت اقتصادی اشاره کرد چرا که بیت‌کوین خصلت ضد تورمی دارد و به دولت‌ها اجازه نمی‌دهد که در شرایط سخت و در جهت پوشش دادن ناکارآمدی سیاست‌های اقتصادی، سیاست چاپ پول را برگزینند و با چنین تدابیری آسایش اقتصادی افراد جامعه را مختل کنند. همچنین به علت ویژگی‌های دیگر بیت‌کوین، به سرعت یافتن و کاهش هزینه‌های مالی به‌عنوان بخشی از فرایند پرداخت کمک می‌کنند و هم‌اکنون در حال رفع نیازهای مالی عده قابل توجهی هستند.

- عده‌ای گفته‌اند که «در مفهوم مال، دو چیز شرط است: اولاً مردم به آن شیء نیاز داشته باشند و ثانیاً آن شیء با تلاش و کوشش برای افراد به دست آید» (ایروانی، ۱۴۰۶: ۹۸). درخصوص ارزهای رمزنگاری شده عمل استخراج همانند حیات (استیلای بر

مباحث) است که از آن در بحث از اسباب تملک با عنوان مادر اسباب مملکه یاد شده است چرا که با حیازات نسبت یکسان میان اشخاص و اموال متفاوت شده است و تمام نواقل به حیازات منتهی می‌شوند. با تأمل در فرایند استخراج ارزشهای رمزنگاری شده خواهیم فهمید که در استخراج دو عامل «تلاش انسانی» و «انرژی» مصرف شده در فرایند استخراج با یکدیگر تعامل دارند و قدرت خرید حاصل را می‌توان ناشی از این دو عامل دانست. مؤید این نکته آن است که در این فرایند به تمامی افرادی که در استخراج تعامل داشته‌اند براساس میزان انرژی مصرفی و پاره‌ای عوامل دیگر این پاداش اختصاص می‌یابد و کار سایرین بی‌ارزش باقی نمی‌ماند (حرمت عمل) و پس از استخراج‌گری، بیت‌کوین حاصله همچون مباحی به مالکیت افرادی که در این فرایند دخالت داشته‌اند درمی‌آید. افزون آنکه میزان برق مصرفی را می‌توان به نوعی ماده اولیه در ایجاد ارزشهای رمزنگاری شده دانست که با همراهی کار فرد به ایجاد یک تراکنش منجر شده است و به دلیل کاری که بر روی انرژی صورت گرفته، محصولی جدید به وجود آمده است که در صورت تقاضای بازار، ارزشی افزون‌تر از انرژی مصرف شده خواهد داشت. بنابراین حتی مسئله بدون پشتوانه بودن ارزشهای رمزنگاری شده نیز از منظر انرژی و کار صرف شده چندان منطقی نیست چنان‌که پول‌های رایج کنونی نیز تنها از پشتوانه اعتبار دولت بهره‌مند بوده و فاقد هرگونه پشتوانه مادی دیگری هستند.

- علامه نائینی چهار عنصر در خصوص مال بیان می‌کنند: الف) منفعت داشته باشند؛ ب) نگهداری آن از منظر عقلا بی‌اشکال باشد؛ ج) عقلاً در برابر آن مالی بپردازند و د) منفعت آن مورد نهی شرعی قرار نگرفته باشد (خوانساری، ۱۴۲۱: ۳۲۹). در راستای رغبت عقلا امام خمینی (ره) می‌فرماید: مال آن چیزی است که مورد رغبت عقلا باشد، از سوی آنان تقاضا شود و حاضر به پرداخت عوض و قیمت در برابر آن باشند (موسوی خمینی، ۱۴۱۵: ۲۰).

همسو با تتبع انجام شده در معابیر فقهی به نظر می‌آید که «مال» یک امر عرفی و عقلایی است که به تمایل و تقاضای مردم وابسته است، یعنی مال چیزی است که نزد مردم مطلوب است و به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم نیازهای آنان را برطرف می‌کند (محقق داماد، ۱۳۹۷: ۱۱۲). از این رو در تعریف مال به جای استناد به ادله شرعی، به ارتکاز عرف و عقلا استناد شده

است چرا که مفهوم مال فاقد حقیقت شرعیه است (نراقی، ۱۴۰۵: ۳۷۱). در این ارتکاز نیز مؤلفه اساسی و رکن رکین مالیت، هم از جهت اصل وجود مالیت و هم از نظر مرتبه و مقدار مالیت، عرضه و تقاضا (میل و رغبت اجتماعی) است، شیء به محض اینکه برایش تقاضا ایجاد شود، مالیت پیدا می‌کند؛ کما اینکه مراتب مالیت هم تابع فراوانی عرضه و تقاضاست (موسوی خمینی، ۱۴۱۵: ۲۳۴؛ صدر، ۱۴۰۸: ۱۹۸) در موضوع ما نحن فیه میزان بیت‌کوین‌ها محدود به ۲۱ میلیون عدد است که به صورت محدود در حال عرضه شدن است و سال ۲۱۴۰ آخرین سالی خواهد بود که طبق پروتکل فعلی، استخراج‌کنندگان بیت‌کوین دیگر پاداشی بابت افزودن بلاک‌های جدید به بلاکچین دریافت نخواهند کرد.

۲-۲. غرری بودن معاملات ارزهای رمزنگاری شده

یکی دیگر از دلایل عدم پذیرش معاملات ارزهای رمزنگاری شده توسط فقها وجود ابهامات فراوان پیرامون آنهاست چرا که فهم عمومی از ماهیت آنها دارای مقداری مجهولیت است و از طرف دیگر نوسانات قیمتی تقریباً زیاد در ارزهای رمزنگاری شده سبب شده است که عده‌ای معاملات آنها را از جنس معاملات «غرری» برشمارند.

همسو با معنای لغوی غرر (خطر، نیرنگ و غفلت (معین، ۱۳۸۶: ۷۱۷)، چیزی که دارای ظاهری پسندیده و باطنی ناپسند باشد (ابن منظور، ۱۴۰۸: ۱۴) و هر چیز مستورالعاقبه (الضریر، ۱۴۱۰: ۱۱۶)، بیع غرری منهی عنه عبارت است از بیعی که ظاهرش مشتری را می‌فریبد و دارای باطنی مجهول است و طرفین عقد بر گنه آن احاطه ندارند (الطریحی، ۱۴۰۳: ۱۹؛ ابن اثیر، ۱۳۶۴: ۲۳۸) و برخی دیگر بیع غرری را بیعی که مردد میان دو امر باشد، به طوری که یکی از آن دو مدنظر متعاملین و دیگری مخالف نظر ایشان باشد، می‌دانند (الجزیری، ۱۴۰۶: ۲۴۳). در نظریه سوم بیع غرری را عبارت از بیعی که همراه با خطری محتمل الحصول است و بیع با چنین خطری تمام نبوده و ناقص است (ابوالحسین، ۱۴۰۴: ۴۵) تعریف کرده‌اند. با توجه به ضرورت تحلیل «معاملات مبتنی بر ارزهای رمزنگاری شده» در پرتو «معنا» و «فلسفه غرر»، ضروری است به نصوص ناهی از معاملات غرری نیز نگاهی شود.

۱-۲-۲. مبهم و مجهول بودن رمز ارزها

در برخی از تقریرهای فقهای شیعه، منشأ غرر را افزون بر جهالت، ابهام و عدم اطمینان یا نقصان نسبت به اطلاعات موجود در ارکان قرارداد دانسته‌اند که یکی از طرفین معامله را در معرض خطر یا احتمال وقوع زیان قرار می‌دهد. تعریف ابهام در فقه شیعه از جهالت نسبت به موضوع معامله ناشی می‌شود و مقصود آن نیست که موضوع عقد از هر جهت مجهول باشد؛ زیرا کمتر موردی یافت می‌شود که طرف قرارداد هیچ شناختی از معامله نداشته باشد بلکه مقصود نوعی جهالت نسبی است؛ یعنی مورد معامله از یک جهت معلوم و از جهتی دیگر مجهول باشد (بجنوردی و شیرازی، ۱۳۸۷: ۳). برای مثال ممکن است کسی برای خرید خانه، مترژ و کیفیت ساخت آن را بداند؛ اما طبقه آن واحد را نداند که اثر زیادی بر ارزش آن ملک دارد.

در خصوص غرر از منظر جهل به ماهیت ارزهای رمزنگاری شده باید گفت که اشراف کامل فرد بر فرایند لازم نیست؛ چنان‌که در بسیاری از معاملاتی که افراد انجام می‌دهند اشراف کاملی بر نحوه عملکرد مورد معامله ندارند؛ بلکه اغلب کارکرد نهایی و خاصه آن و به نوعی برابری آن را در نظر دارند. چنان‌که در پول‌های کنونی نیز از فرایند ساختاری این پول‌ها خیلی از افراد اطلاع دقیقی نداشته و تأیید عرفی (و به عبارتی عدم مخالفت صریح با آنها) را کافی شمرده‌اند. به عبارت دیگر برای ایشان نحوه تصفیه و جوه در انتقال اینترنتی بی‌اهمیت است و همین‌که بدانند پول انتقال خواهد یافت و این انتقال مورد حمایت و شفاف است برای‌شان کفایت می‌کند. بر این اساس آنچه در انتقال ارزهای رمزنگاری شده مهم است آنکه اولاً این ارزها به چه اندازه قدرت خرید دارند (که به صورت برخط و لحظه‌ای قابل مشاهده است) و ثانیاً در صورت نقل و انتقال؛ این فرایند مورد حمایت، قطعی و شفاف است (که به دلیل سازوکار اجماع که در شبکه بلاکچین تعبیه شده است این امر مسلم و مورد تأیید است) و اطلاع از این نکته که شبکه بلاکچین به چه نحوی کار می‌کند فاقد اهمیت است. از این رو فرایند انتقال و پیچیده بودن آن نمی‌تواند مانعی بر سر راه قانونمندسازی ارزهای رمزنگاری شده باشد و تأیید خبرگان این عرصه در خصوص فرایندهای انتقال و امنیت کافی است. به‌طور کلی بایستی چنین صورت‌بندی کرد که ابهام نسبت به ارزهای رمزنگاری شده

آنچنان نیست که موجب ایجاد غرر نسبت به ماهیت این ارزها شود و معاملات با این ارزها را با مشکل روبه‌رو کند.

۲-۲-۲. منتهی شدن ریسک شمولی و نوسان ارزهای رمزنگاری شده به غرر

بررسی غرر از این لحاظ که نوسان‌های قیمتی در ارزهای رمزنگاری شده بسیار زیاد است قابل طرح است؛ چنان‌که برخی افراد بیان کرده‌اند در معامله‌ای که ثمن آن یک بیت‌کوین است امکان دارد در لحظه انعقاد قرارداد ارزشی معادل صد دلار داشته باشد اما در لحظه انجام تعهد ارزش آن به پنجاه یا ۱۵۰ دلار رسیده باشد و بر همین اساس عایدی نهایی در اینجا مجهول بوده و به بطلان معامله منتهی می‌شود.

در پاسخ باید گفت که اولاً مشابه همین مسئله در هنگامی که فردی سهام شرکتی را به‌عنوان مورد معامله یا ثمن معامله مشخص می‌کند، هرچند عایدی وی در لحظه مشخص است، اما به راحتی نمی‌توان در خصوص میزان آن در نهایت سخنی به میان آورد، اما در این معامله ایرادی در خصوص غرری بودن وارد نشده است. ثانیاً درباره نوسان‌های قیمتی، ورود به هر نوع فعالیت اقتصادی، مستلزم پذیرش نوعی ریسک است و دین اسلام نیز پذیرش تمام ریسک‌ها را ممنوع نکرده است بلکه با بیان قواعدی مانند تبعیت سود و زیان از هزینه و سرمایه‌گذاری (موازنه فاعلی غنم و غرم) و همچنین امضای عقود مشارکتی مانند مشارکت و مضاربه و ممنوعیت ربا به دلیل عدم پذیرش زیان (ریسک‌گریزی)، اصل پذیرش ریسک را تأیید کرده است. همچنین میان ریسک و غرر تفاوت‌هایی میان ماهیت عدم اطمینان (در غرر متلق ابهام، ارکان عقد است درحالی‌که در موقعیت ریسکی عدم اطمینان مربوط به آینده یک متغیر و پیامدها یا نتایج آن اعم از مثبت و منفی است)، قابلیت اندازه‌گیری خطر (در موقعیت غرری اندازه‌گیری خطر بی‌اثر است اما در موقعیت ریسکی این اندازه‌گیری از طریق ابزارهایی چون نمودارها و بررسی ابعاد اقتصادی مختلف امکان‌پذیر است) و بازدهی (در غرر فقط احتمال وقوع زیان موجود است و اصل سرمایه فرد در اثر ابهام در معرض زیان جدی قرار دارد ولی در موقعیت ریسکی بازدهی ممکن است بیشتر یا کمتر از بازدهی مورد انتظار باشد) قائل شد که ماهیت این دو را از یکدیگر متمایز

می‌کنند.

از توضیحات فوق به خوبی برمی‌آید که نوسان‌های قیمتی در این نوع از ارزش‌های رمزنگاری شده ناشی از غرر یا سایر مسائل نیست بلکه ریشه در عرضه و تقاضا داشته و فردی که وارد این عرصه می‌شود همانند فردی است که در بازار سهام، سهامی را تهیه کرده و نسبت به نوسان‌های قیمتی آن ریسکی را متحمل می‌شود که البته کاهش این ریسک نیز با استفاده از راه‌حل‌هایی همچون استفاده از قراردادهای اختیار معامله و اوراق مشتقه امکان‌پذیر است. «قرارداد اختیار»^۱ عبارت است از «قراردادی میان خریدار و فروشنده که برطبق آن خریدار اختیار با پرداخت وجهی (با عنوان حق شرط یا حق امتیاز) به فروشنده اختیار حق خرید یا فروش دارایی مشخصی را با قیمت معین، در آینده به دست می‌آورد» (Hudson, 2006: 28). این واگذاری به نحو مستقیم یا در ضمن هیئت پایایی در بورس که ضامن حقوق طرفین است انجام می‌شود (زحیلی، ۱۴۲۳: ۵۳). در این قرارداد در واقع خریدار با پرداخت مبلغی به فروشنده این اختیار را به دست می‌آورد که بتواند معامله را انجام دهد یا از آن چشم‌پوشی کند (درخشان، ۱۳۸۳: ۱۹۸). هدف از این قراردادها (که صرفاً مختص کالاهای فیزیکی نیست) حفاظت کالا و جلوگیری از تغییرات قیمتی است. برای مثال اگر فردی بیت‌کوین را در قیمت فرضی صد دلار خریداری کرده است و پیش‌بینی می‌کند که در آینده قیمت آن با کاهش روبه‌رو خواهد شد برای جلوگیری از ضرر می‌تواند قرارداد آتی را با قیمت فعلی صد دلار منعقد کند. حال اگر در موعد قرارداد هر بیت‌کوین با قیمت هشتاد دلار معامله شود، سرمایه‌گذار علاوه بر توان خرید مجدد بیت‌کوین خود در قیمت پایین‌تر بیست دلار نیز سود کرده است. قراردادهای آتی دارای پیامدهایی نیز است چنان‌که این قراردادها فارغ از مقرراتی که درخصوص ارزش‌های رمزنگاری شده وضع می‌شوند (ممکن است حاوی غیرقانونی دانستن آنها نیز باشد) در بازارهایی منعقد می‌شود که از آیین‌نامه‌ها و قوانین مشخصی پیروی می‌کنند و این مسئله ریسک قانونی معاملات درخصوص این ارزش‌ها را به نحو مؤثری کاهش می‌دهد.

۲-۳. شبه ربوی بودن معامله با ارزهای رمزنگاری شده

از آنجاکه ارزهای رمزنگاری شده از جنس کیل و وزن نیستند، امکان تصور ربای معاملی در خصوص آنها منتفی است. اما درباره ربای قرضی باید گفت که اگر مقصود آن باشد که فردی برای مثال یک بیت‌کوین به ارزش صد دلار قرض کند و هنگام ادا مجبور باشد آن را فرضاً با قیمت دویست دلار تهیه کند، ربا رخ داده است. اشتباه بودن این استدلال کاملاً واضح است؛ چراکه اولاً قرض دهنده مازاد بر آنچه که داده، به دست نیاورده است و زیادتی نیز در آن حاصل نشده است. چنان‌که امروزه و در بحث پول‌های کنونی حتی خسارت‌های ناشی از کاهش ارزش پول به رسمیت شناخته شده است که اگر بنا به ایراد ربوی بودن باشد، جنبه ربوی بودن در آنها بسیار مشهودتر است. همچنین اگر مقصود دریافت بیشتر از منظر کمی باشد، باید گفت در این باره فرقی میان پول و کالا نیست و در ارزهای رمزنگاری شده نیز امکان وقوع آن وجود دارد؛ اما با توجه به آنکه مسائلی چون سپرده‌گذاری و نظیر آن در این ارزهای غیرمتمرکز وجود ندارد، باز هم نسبت به پول‌های کنونی موجه‌تر بوده است بنابراین ایراد این نوع ربای قرضی را بایستی در روابط قراردادی مرتفع کرد و این خود مانعی برای جریان یافتن ارزهای رمزنگاری شده نیست.

۳. ارزهای رمزنگاری شده در نظم حقوقی کنونی و پیش‌اروی

پس از بررسی‌های فقهی ارزهای رمزنگاری شده، بررسی برخی نگرانی‌ها و شبهاتی که پیرامون مسائل حقوقی ارزهای رمزنگاری شده توسط برخی از فقها و یا دولت‌ها مطرح شده حائز اهمیت است. از جمله شبهات مطرح شده، کاربرد ارزهای رمزنگاری شده در عملیات «پولشویی» است. یکی دیگر از شبهات درباره عدم امکان اخذ «مالیات» از این ارزهاست که امکان فرار مالیاتی را فراهم می‌آورد. در کنار این شبهات که بررسی راهکارهای مقابله‌ای با آنها در قوانین فعلی را مهم ساخته است بررسی مسائلی چون ظرفیت‌سنجی و راهیابی «قانونمندی‌سازی» این ارزها در قوانین فعلی می‌تواند جالب توجه باشد چرا که عده‌ای عدم قانون را دلیلی بر ایراد این ارزها برشمرده‌اند.

۳-۱. ظرفیت سنجی تقنینی ارزشهای رمزنگاری شده

قانونگذاری یکی از مهمترین راه‌ها در جهت کاستن از مخاطرات پدیده‌های نوین است. قانونگذاری مانند تحدید حدودی است که تا زمانی که رخ ندهد امکان تجاوز به آن حریم، عمداً یا سهواً وجود دارد بدون آنکه متجاوز مرتکب تخلفی شده باشد و یا نگرانی برای ضمانت اجرای عمل خود داشته باشد. ارزشهای رمزنگاری شده نیز تا زمانی که قانونگذاری نشود می‌تواند محلی برای تجاوز به حقوق دیگران، تخلفات مالی و جرائم گسترده‌ای باشد بدون آنکه عقوبتی را در پی داشته باشد. از این روست که کشورهای توسعه‌یافته، امروزه در تقلای قانونمندی‌سازی ارزشهای رمزنگاری شده هستند تا به سلامت از چالش‌های آن عبور کنند. استرالیا یکی از کشورهایی است که بیت‌کوین را همانند سایر ارزها به حساب می‌آورد. فنلاند نیز بیت‌کوین را به‌عنوان یک سرویس مالی معتبر و معاف از مالیات بر ارزش افزوده اعلام کرده است. کانادا هم این ارزها را قانونی و تحت تأثیر قوانین مبارزه با پولشویی قرار می‌دهد. در حال حاضر بیت‌کوین در انگلستان به‌عنوان یک ارز قانونی و همراه با مالیات بر ارزش افزوده به‌کار گرفته می‌شود (Bajpai, 2019). در حالی که در چین بیت‌کوین در اصل ممنوع بوده و در بانک‌ها انجام تراکنش‌ها محدود و استخراج‌گری نیز در حال ممنوعیت است (Oosterhout, 2019). در روسیه نیز قانونی در خصوص بیت‌کوین وضع نشده ولی پرداخت آن برای خرید کالا و خدمات غیرقانونی است. ویتنام، بولیوی، کلمبیا و اکوادور نیز بیت‌کوین را به‌عنوان واحد قانونی ندانسته‌اند (Bajpai, 2019).

در ایران نیز دولت و به‌طور خاص بانک مرکزی تاکنون موضع دقیقی نداشته‌اند و تعلق در قانونمندی‌سازی ارزشهای رمزنگاری شده سبب مشکلات عدیده‌ای شده است چنان‌که دولت پس از مواجهه با افزایش مصرف برق ماینرها مجبور به اتخاذ تصمیم‌های فوری و گاه فاقد کارشناسی شد بنابراین لازم است با تشکیل یک کارگروه مشترک میان سازمان‌های مختلف ذی‌نفع هرچه سریع‌تر با تدوین پیش‌نویس قوانین و مقررات و تصویب آنها در مراجع مربوطه و همچنین استفاده از ظرفیت‌های حقوق بانکی و حقوق بازار سرمایه از خطرهای احتمالی خرید و فروش رمزینه ارزها همانند پولشویی، فرار مالیاتی، ضرر و زیان حاصل از نوسان‌های قیمتی و ... جلوگیری کنند (نوری و نواب‌پور، ۱۳۹۷: ۳۷). البته بایستی توجه

داشت که قانونگذاری درخصوص ارزهای رمزنگاری شده دارای مشکلاتی چون تغییرات سریع فناوری زنجیره بلوکی و ارزهای رمزنگاری شده، تنوع و پیچیدگی هرکدام از این ارزها (مستلزم تقسیم بندی آنها براساس خصلت های مشترک)، است (همان: ۳۸).

یکی از ابزارهایی که دولت می تواند از طریق آن بر ارزهای مجازی و معاملات مربوطه اعمال نظارت کند، مقررات بانکی و نهاد بانک مرکزی است. وفق بند «الف» ماده (۱۰) قانون پولی و بانکی مصوب ۱۳۵۱ «بانک مرکزی ایران مسئول تنظیم و اجرای سیاست پولی و اعتباری براساس سیاست کلی اقتصادی کشور است». بند «ب» این ماده نیز بیان می کند «هدف بانک مرکزی ایران حفظ ارزش پول و موازنه پرداخت ها و تسهیل مبادلات بازرگانی است». همچنین بند «الف» ماده واحده قانون اجازه تأسیس بانک های غیردولتی مصوب ۱۳۷۹ «سیاستگذاری پولی، اعتباری، ارزی، چاپ اسکناس، ضرب سکه، ... را جزء وظایف دولت دانسته که در جهت اعمال حاکمیت همچنان در اختیار دولت باقی می ماند». با توجه به مقررات ذکر شده و به خصوص حاکمیتی دانستن سیاستگذاری پولی، اعتباری و ارزی؛ ارزهای مجازی بیشترین ارتباط را با این نهاد دارند و ضرورت دارد بانک مرکزی با استفاده از تجارب کشورهای دیگر به گونه ای سیاستگذاری کند که ضمن استفاده از فرصت ها با تهدیدات احتمالی مقابله شود. وفق ماده (۲۴) قانون بازار اوراق بهادار مصوب ۱۳۸۴؛ شورای عالی بورس و اوراق بهادار از این اختیار برخوردار است که ارزهای رمزنگاری شده قابل تبدیل به پول دنیای واقعی را به عنوان ابزار مالی طبقه بندی کند. در این صورت امور سیاستگذاری مربوط به سرمایه گذاری در ارزهای رمزنگاری شده در حوزه اختیارات این شورا قرار خواهد گرفت (میرزاخانی، ۱۳۹۶: ۲۰).

۳-۲. ارزهای رمزنگاری شده و مقررات پولشویی

به دلیل ماهیت رمزنگاری شده این ارزها و عدم شناسایی طرفین معامله برخی ایراد مستعد بودن ارزهای رمزنگاری شده برای پولشویی را مطرح کرده اند. در حالی که تحقیقات نشان داده نسبت پولشویی از طریق بیت کوین به پولشویی^۱ از طریق دلار ۸۰۰ است (Cavicchioli, 2019) و

۱. براساس ماده (۲) قانون مبارزه با پولشویی مصوب ۱۳۹۷ پولشویی عبارت است از: «الف» تحصیل، تملک، نگهداری یا استفاده از عواید حاصل از ارتکاب جرائم ... ب) تبدیل، مبادله یا انتقال عوایدی به منظور پنهان یا کتمان کردن

در عمل چندان مورد استقبال مجرمان قرار نمی‌گیرد. به طور خلاصه پولشویی؛ تطهیر مال، مخفی کردن منبع اصلی اموال ناشی از جرم و تبدیل آنها به اموال پاک است به طوری که یافتن منبع اصلی مال غیرممکن یا بسیار دشوار باشد (میرمحمد صادقی، ۱۳۷۷: ۳۳۳).

در قوانین کنونی داخلی ایران؛ بند «الف» ماده (۱) قانون مبارزه با پولشویی مصوب ۱۳۹۷ در تعریف مال آن را شامل هر نوع دارایی اعم از مادی یا غیرمادی می‌داند تا بر این اساس ارزشهای رمزنگاری شده که ماهیتی غیرمادی دارند نیز مشمول مقررات این قانون قرار گیرند. از این رو اولاً، پولشویی از طریق آنها وفق این قانون قابل مجازات باشد و ثانیاً، «مرکز اطلاعات مالی» وظایف مربوط به دریافت، گردآوری، نگهداری، تجزیه و تحلیل و ارزیابی اطلاعات و بررسی معاملات و عملیات مشکوک، ردیابی جریان وجوه و انتقال اموال و گزارش معاملات و عملیات مشکوک به پولشویی و تأمین مالی تروریسم را عهده‌دار باشد (ماده (۷) مکرر). بدیهی است در راستای کنترل خطر پولشویی از طریق ارزشهای رمزنگاری شده می‌توان از دستورالعمل‌های گروه ویژه اقدام مالی^۱ (بدون نیاز به پیوستن به آن) و راهکارهایی چون «شناخت هویت مشتری»^۲ و «شناخت تراکنش»^۳ نیز استفاده کرده و ارائه‌دهندگان خدمات و استفاده‌کنندگان از ارزشهای رمزنگاری شده را به پیروی از آنها وادار کرد.

در عرصه بین‌المللی در جهت مبارزه با پولشویی با ارزشهای رمزنگاری شده گروه ویژه اقدام مالی در سال ۲۰۱۸ اعلام کرد که استانداردهای خود در رابطه با ارزشهای دیجیتال و شرکت‌های فعال در زمینه ارزشهای دیجیتال را تغییر داده است. این سازمان در دستورالعمل‌های به روز شده خود خاطر نشان کرده که ارائه‌دهندگان خدمات ارزشهای

منشأ مجرمانه آن ...، پ) پنهان یا کتمان کردن منشأ، منبع، محل، نقل و انتقال، جابه‌جایی یا مالکیت عوایدی که به طور مستقیم یا غیرمستقیم در نتیجه جرم تحصیل شده باشد».

1. Financial Action Task Force (FATF)

۲. Know Your Customer: فرایندی است که کسب‌وکارها از آن برای شناسایی و تأیید مشتری‌های خود و بانک‌ها برای مبارزه با پولشویی استفاده می‌کنند؛ چرا که برای مؤسسات مالی، بانک‌ها و بیمه‌ها این موضوع که مشتریان نشان جزئیات مربوط به عدم سوء پیشینه، پولشویی و رشوه‌خواری را بنویسند، امری الزامی تلقی می‌شود.

۴. Know Your Transaction: فرایندی که ارزشهای مجازی سیاه (غیرقانونی) را شناسایی می‌کند و به عبارتی در فهم این مسئله که ارزی که اکنون در حال انتقال است، تحت چه شرایطی و از چه مجرای به صاحب فعلی آن منتقل شده مؤثر است.

دیجیتال باید تحت نظارت و بررسی قوانین سیاست‌های مبارزه با پولشویی^۱ و مقابله با تأمین مالی تروریسم^۲ قرار گرفته و انطباق فعالیت این شرکت‌ها با سازمان‌های مذکور به دقت بررسی شود. این گروه در سال ۲۰۱۹ اقدام به انتشار دستورالعمل‌های مقدماتی درخصوص ارزهای دیجیتال کرد که در آن ارائه‌دهندگان دارایی دیجیتال موظف به کسب مجوز و یا ثبت نام در مراکز قانونی که این گروه به وجود آورده است، شدند و صاحبان این مراکز قانونی نیز باید اطلاعات هویتی را به مقامات مربوطه ارائه دهند. گروه ویژه اقدام مالی تأکید می‌کند که به منظور جلوگیری کامل از پولشویی و تأمین مالی تروریسم یک مرجع ذی صلاح به جای یک نهاد خودتنظیم باید این نظارت را انجام دهد و کشورهایی که این دستورالعمل‌ها را اجرا می‌کنند، باید مجازات‌های کیفری، مدنی یا اجرایی را برای نقض قوانین وضع کنند. در نهایت گروه ویژه اقدام مالی؛ ارائه‌دهندگان دارایی دیجیتال را ملزم به اخذ و نگهداری سوابق فرستندگان و ذی‌نفعان نقل و انتقال ارزهای دیجیتال و در صورت نیاز ارائه این اطلاعات به مقامات بین‌المللی کرد (Berman, 2019).

در فرایند شناخت مشتری و شناخت تراکنش‌ها، همچنان که گروه ویژه اقدام مالی در ژوئن ۲۰۱۹ اعلام کرده است کشورهای عضو موظفند هنگام انتقال وجه میان مشاغل حوزه ارزهای دیجیتال، اطلاعات دقیق و ضروری شروع‌کننده عملیات (ارسال‌کننده) و اطلاعات ضروری ذی‌نفع (گیرنده) را دریافت و نگهداری کرده و در صورت وجود نهاد ذی‌نفع، این اطلاعات را به آن ارائه کنند. همچنین باید از وجود و نگهداری اطلاعات ضروری (نه لزوماً دقیق) فرستنده و اطلاعات ضروری و دقیق گیرنده اطمینان حاصل کنند. بنابر دستورالعمل جدید، اطلاعات مورد نیاز برای هر انتقال وجه شامل «نام شروع‌کننده عملیات (به‌عنوان مثال مشتری ارسال‌کننده)، شماره حساب شروع‌کننده عملیات که از آن در انجام تراکنش استفاده شده است، آدرس فیزیکی (جغرافیایی)، شماره شناسایی ملی و یا شماره شناسایی مشتری، تاریخ و محل تولد، نام گیرنده و شماره حساب گیرنده که از آن در انجام تراکنش استفاده شده» است. موارد کنترل شناخت مشتری معمولاً شامل مواردی

1. Anti-money Laundering
2. Countering Financing of Terrorism

چون جمع‌آوری و تجزیه و تحلیل اطلاعات هویتی، تطبیق نام با لیست احزاب شناخته شده (مانند چهره‌های سرشناس سیاسی)، تعیین ریسک مشتری درخصوص تمایل به انجام پولشویی، تأمین مالی تروریست یا سرقت هویت، ایجاد انتظارات از رفتار تراکنشی مشتری و نظارت بر انجام تراکنش‌های مشتری می‌شود.

۳-۳. مواجهه مالیاتی مطلوب با ارزش‌های رمزنگاری شده

مالیات برای تأمین مخارج عمومی به شکل بلاعوض به صورت تحمیلی و با هدف تنظیم روابط بین مؤدی و دولت از اشخاص اخذ می‌شود (امامی، ۱۳۹۱: ۲۱). گسترش تعهدات دولت در عرصه‌های اقتصادی و اجتماعی و تلاش در جهت تحقق رشد اقتصادی و توزیع عادلانه درآمد، مسئله دریافت مالیات را به یکی از مسائل مهم برای دولت‌ها تبدیل کرده است. در همین راستا افزایش استقبال از ارزش‌های رمزنگاری شده سبب معطوف شدن توجه دولت‌ها به دریافت مالیات از آنها شده است.

در آمریکا برای مالیات‌ستانی، ارزش‌های مجازی به‌عنوان دارایی (و نه ارز) در نظر گرفته می‌شوند و هر تراکنشی که با بیت‌کوین انجام شود با چارچوب مالیات‌ستانی دارایی‌ها (که درجات متنوعی دارد) سنجیده خواهد شد. اخیراً در پرتغال خرید، فروش و معاملات ارزش‌های دیجیتال کاملاً معاف از مالیات شده است. در آلمان از سال ۲۰۱۳ دارندگان بیت‌کوین تحت قانون مالیات سود کسب شده هستند که در حال حاضر نرخ آن ۲۵ درصد است. از سال ۲۰۱۷ فروش بیت‌کوین در ژاپن از مالیات مصرف معاف است. در فرانسه مقامات این کشور برخی دستورالعمل‌های محدود را در رابطه با پرداخت مالیات صادر و اعلام کرده‌اند که هرگونه سود حاصل از فروش ارزش‌های رمزنگاری شده شامل مالیات است و ارزش آنها باید در محاسبه مالیات بر ثروت محاسبه شود (Contributor, 2019).

در راستای امکان‌سنجی اخذ مالیات از بیت‌کوین در ایران به نظر می‌آید که این مهم در ذیل فصل چهارم (مالیات بر مشاغل) یا در فصل ششم (مالیات درآمد اتفاقی) قانون مالیات‌های مستقیم مصوب ۱۳۹۴ قابل محاسبه است (رجبی، ۱۳۹۷: ۱۹). شورای عالی مالیاتی نیز باید آیین‌نامه‌ها و بخشنامه‌های مربوط را تهیه و به رئیس کل سازمان

امور مالیاتی (به عنوان متولی اصلی اجرای این قانون) پیشنهاد کند.

در ماده (۹۳) قانون مالیات‌های مستقیم مصوب ۱۳۹۴ قانونگذار اشعار داشته است: «درآمدی که شخص حقیقی از طریق اشتغال به مشاغل یا به عنوان دیگر غیر از موارد مذکور در سایر فصل‌های این قانون در ایران تحصیل کند، پس از کسر معافیت‌های مقرر در این قانون مشمول مالیات بر درآمد مشاغل است» (رجبی، ۱۳۹۷: ۱۹). از آنجاکه ارزهای رمزنگاری شده در سایر فصل‌های قانون بیان نشده است، درآمدهای ناشی از خرید آن (به نحوی که مشمول عنوان شغل باشد) می‌تواند در این ماده استنباط شود. البته در صورتی که از منظر ماهیتی، باور به کالا بودن ارزهای رمزنگاری شده باشد براساس ماده (۹۴) اینکه بیان شده «درآمد مشمول مالیات مؤدیان موضوع این فصل عبارت است از کل فروش کالا و خدمات به اضافه سایر درآمدهای آنان که مشمول مالیات فصول دیگر شناخته نشده پس از کسر هزینه‌ها و استهلاکات مربوط طبق مقررات فصل هزینه‌های قابل قبول و استهلاکات»، می‌توان درآمد مذکور را مشمول مالیات شخص حقیقی دانست. در ماده (۱۱۹) این قانون آمده است: «درآمد نقدی و یا غیرنقدی که شخص حقیقی یا حقوقی به صورت بلاعوض و یا از طریق معاملات محاباتی (معاملاتی که حاوی سود زیاد برای یکی از طرفین است) و یا به عنوان جایزه یا هر عنوان دیگر از این قبیل تحصیل می‌کند مشمول مالیات اتفاقی به نرخ مقرر در ماده (۱۳۱) معاملات این قانون خواهد بود» (همان). در خصوص اخذ مالیات از اوراق بهادار، اخذ مالیات مطابق با ماده (۱۴۳) مکرر قانون مالیات مستقیم صورت می‌گیرد و نرخ مالیات فروش سهام و حق تقدم سهام نیم درصد خواهد بود. این در شرایطی است که براساس همین ماده، مالیات بر درآمد حاصل از فروش کالاهایی که در بورس‌های کالایی پذیرفته شده و به فروش می‌رسند معادل ۱۰ درصد از سال پذیرش تا سالی که از فهرست شرکت‌های پذیرفته شده در این بورس‌ها یا بازارها حذف نشده‌اند با تأیید سازمان بخشوده خواهد شد.

۴. جمع بندی و نتیجه‌گیری

برابر مباحثی که گذشت به نظر می‌رسد که میان مفاهیم «ارز دیجیتال»، «ارز مجازی» و

«ارزهای رمزنگاری شده» به‌رغم شباهت‌های موجود تفاوت‌هایی نیز برقرار است. در تعریف ارزهای رمزنگاری شده می‌توان گفت «ارزهای رمزنگاری شده یکی از انواع ارز مجازی است که از فناوری رمزنگاری در طراحی آن استفاده شده و معمولاً به‌صورت غیرمتمرکز اداره می‌شود. ارزهای رمزنگاری شده می‌توانند مانند سایر ارزهای فیات (بدون پشتوانه) قابلیت مبادله، انجام تراکنش، خرید آنلاین و ... را داشته باشند». از توضیحات فوق می‌توان چنین نتیجه گرفت که هرچند ارزهای مجازی گونه‌ای از ارزهای دیجیتال هستند، اما نمی‌توان هر ارز دیجیتال را ارز مجازی دانست همچنان که ارزهای رمزنگاری شده نیز جزئی از ارزهای مجازی به‌شمار می‌روند اما هر ارز مجازی، لزوماً رمزنگاری شده نیست.

ارزهای رمزنگاری شده دارای ماهیت نسبتاً ناشناخته‌ای هستند و بحث از ماهیت ارزهای رمزنگاری شده بیشتر پیرامون «پول» دانستن و یا «کالا» و یا «اوراق بهادار» به‌شمار آوردن آنهاست. اما به‌نظر صحیح آن باشد که ماهیت واحدی برای ارزهای رمزنگاری شده انتخاب نشود؛ چرا که این پدیده بدیع دارای ویژگی‌های چندوجهی است که برگزیدن ماهیت چندگانه‌ای چون «پول شبه‌سهامی» برای آن صحیح‌تر است.

«مال بودن» و «مالیت» ارزهای رمزنگاری شده اعتباری است و مالیت آن ناشی از پذیرش عرفی است و از منظر مالی به‌عنوان یک مال مثلی شناخته می‌شود که پشتوانه آن نیروی کار شده به‌همراه میزان انرژی است که در فرایند استخراج استعمال شده است.

در ارزهای رمزنگاری شده مفهوم غرر از منظر ابهام در مفهوم آن جاری نمی‌شود، همچنان که غرری بودن به علت نوسان قیمتی در ارزهای رمزنگاری شده قابل توجیه نبوده و در آن ایراد غرری بودن راه ندارد بنابراین برای کنترل نوسانات قیمتی و کاهش ریسک در این معاملات می‌توان از ابزارهای مالی چون قراردادهای اختیار معامله استفاده کرد. همچنین در ارزهای رمزنگاری شده به علت ماهیت آن امکان تصور ربای معاملی وجود ندارد و درخصوص ربای قرضی نیز استفاده از یک چیز مشروع برای هدف نامشروع آن را نامشروع نمی‌کند و ربای قرضی ناشی از استفاده نامشروع از این ارزهاست و ناشی از ماهیت آن نیست.

در مسئله قانونمندی ارزهای رمزنگاری شده امکان بهره‌مندی از قوانین پولی و بانکی (ماده ۱۰) و بازار اوراق بهادار (ماده ۲۴) وجود دارد که با استفاده از آنها می‌توان ارزهای رمزنگاری شده را قانونمند کرد همچنان که براساس مواد (۹۳، ۹۴ و ۱۴۳) قانون مالیات‌های مستقیم امکان اخذ مالیات از ارزهای رمزنگاری شده و امکان ساماندهی مالیاتی در این خصوص براساس قوانین موجود وجود دارد.

در زمینه پیشگیری پولشویی از طریق ارزهای رمزنگاری شده امکان بهره‌جویی از مقررات و دستورات عمل‌های گروه ویژه اقدام مالی (بدون نیاز به پیوستن به آن) و راهکارهایی چون «شناخت هویت مشتری» و «شناخت تراکنش» وجود دارد.

منابع و مآخذ

۱. ابن اثیر، مبارک بن محمد (۱۳۶۴). *النهایه فی غریب الحدیث والاثر*، جلد ۵، قم، موسسه مطبوعاتی اسماعیلیان.
۲. ابن منظور، محمد بن کرم مقرمی (۱۴۰۸ق). *لسان العرب*، جلد ۷، بیروت، داراحیاء التراث العربی.
۳. ابوالحسین، احمد بن فارس بن زکریا (۱۴۰۴ق). *معجم مقاییس اللغة*، مصحح عبدالسلام محمد بن هارون، جلد ۲، قم، انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه.
۴. الجزیری، عبدالرحمن (۱۴۰۶ق). *الفقه علی المذاهب الاربعه*، جلد ۲، بیروت، داراحیاء التراث العربی.
۵. الضریر، الصدیق محمد الامین (۱۴۱۰ق). *الغرر واثره فی العقود فی الفقه الاسلامی*، جلد ۲۸، بیروت، دارالجلیل.
۶. الطریحی، فخرالدین (۱۴۰۳ق). *مجمع البحرین*، جلد ۳، بیروت، داراحیاء التراث العربی.
۷. امامی، محمد (۱۳۹۱). *حقوق مالیه عمومی*، تهران، انتشارات میزان.
۸. انصاری، سید مرتضی (۱۴۱۱ق). *کتاب المکاسب*، قم، منشورات دارالذخائر.
۹. ایکننا (۱۳۹۸). *نظر مراجع تقلید درباره بیت کوبین*، قابل مشاهده در: <http://iqna.ir/fa/news/3823859>.
۱۰. ایروانی، علی بن عبدالحسین (۱۴۰۶ق). *حاشیه المکاسب*، جلد ۴، تهران، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
۱۱. حلی، حسن بن یوسف (۱۴۱۲ق). *مختلف الشیعه*، قم، مؤسسه النشر الاسلامی.
۱۲. خوانساری، موسی (۱۴۲۱ق). *منیه الطالب فی شرح المکاسب (تقریرات درس خارج آیه الله نائینی)*، جلد ۲، قم، مؤسسه دارالفکر.
۱۳. خوئی، سید ابوالقاسم (۱۴۱۷ق). *مصباح الفقاهه*، به کوشش محمد علی توحیدی، قم، انصاریان.
۱۴. درخشان، مسعود (۱۳۸۳). *مشتقات و مدیریت ریسک در بازارهای نفت*، اول، مؤسسه مطالعات بین المللی انرژی.
۱۵. رجبی، ابوالقاسم (۱۳۹۷). «ارز مجازی قانونگذاری در کشورهای مختلف و پیشنهادها برای ایران»، دفتر مطالعات ارتباطات و فناوری های نوین مرکز پژوهش های مجلس، شماره مسلسل ۱۶۰۴۲.
۱۶. زحیلی، وهبه (۱۴۲۳ق). *المعاملات المالیه المعاصره (بحوث و فتاوی و حلول)*، دمشق، دارالفکر المعاصر.
۱۷. شبیری زنجانی، سید موسی (بی تا). *استفتاء شماره ۱۰۵۱ در خصوص بیت کوبین*، قابل مشاهده در: <http://zanjani.ir/index.aspx?pid=10486>.
۱۸. شفیع علیوجه، قاسم (۱۳۹۶). «جایگاه بیت کوبین در حقوق موضوعه ایران»، سومین کنفرانس سراسری حقوق و مطالعات قضایی، پردیس بین الملل توسعه ایده هزاره.

۱۸. شهید ثانی، زین الدین بن علی عاملی (۱۴۱۳ق). مسالک الافهام الی تنقیح شرایع اسلام، جلد ۲، قم، مؤسسه المعارف.
۱۹. شهیدی، مهدی (۱۳۹۶). تشکیل قراردادها و تعهدات، تهران، انتشارات مجد.
۲۰. شیخ طوسی، محمد ابو جعفر بن حسن (۱۳۸۷ق). المبسوط فی فقه المامیه، جلد ۲، تهران، المكتبة المرتضویة.
۲۱. صانعی، یوسف (بی تا). استفتاء شماره ۱۹۱۶۴۹ در خصوص بیت کوین.
۲۲. صدر، سید محمد باقر (۱۴۰۸ق). اقتصادنا، بیروت، مجمع شهید صدر.
۲۳. کاتوزیان، ناصر (۱۳۹۵). عقود معین، تهران، شرکت سهامی انتشار.
۲۴. کرکی، علی بن حسین (۱۴۰۸ق). جامع المقاصد فی شرح القواعد، جلد ۳، قم، مؤسسه آل البیت.
۲۵. گلپایگانی، سید محمد رضا (۱۳۹۹ق). بلغة الطالب فی التعلیق علی بیع المکاسب، قم، چاپخانه خیام.
۲۶. محقق داماد، سید مصطفی (۱۳۹۷)، قواعد فقه، جلد ۱، تهران، مرکز نشر علوم اسلامی.
۲۷. معین، محمد (۱۳۸۶). فرهنگ فارسی معین، جلد ۲۳، تهران، انتشارات امیرکبیر.
۲۸. مکارم شیرازی، ناصر (بی تا). استفتاء ۹۸۱۰۱۰۰۵۲ در خصوص بیت کوین.
۲۹. موسوی بجنوردی، سید محمد و محمد رضا شیرازی (۱۳۸۷). «ابهام و لزوم رفع آن از مورد معامله»، فصلنامه فقه و مبانی حقوق، دوره ۴، ش ۱۳.
۳۰. موسوی خمینی، روح الله (۱۴۱۵ق). تحریر الوسیله، کتاب البیع، جلد ۱، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی.
۳۱. میرزاخانی، رضا (۱۳۹۶). «بیت کوین و ماهیت مالی - فقهی پول مجازی»، کد گزارش ۲۰۱۷-۲۰-۹۶، مرکز پژوهش توسعه و مطالعات اسلامی سازمان بورس و اوراق بهادار.
۳۲. میر محمد صادقی، حسین (۱۳۷۷). حقوق جزای بین المللی، تهران، نشر میزان.
۳۳. نائینی، محمد حسین (۱۳۷۳). منیة الطالب فی حاشیة المکاسب، تهران، المكتبة المحمدیة.
۳۴. نجفی، محمد حسن (۱۴۰۴ق). جواهر الکلام فی شرح شرایع اسلام، بیروت، دارالاحیاء.
۳۵. نراقی، احمد بن محمد مهدی (۱۴۰۵ق). مستند الشیعه، جلد ۱۵، قم، چاپ سنگی.
۳۶. نوری، مهدی و علی رضا نواب پور (۱۳۹۷). «مقدمه‌ای بر تنظیم‌گری رمزیننه ارزها در اقتصاد ایران، ویرایش اول»، شماره مسلسل ۱۵۹۳۲، دفتر مطالعات اقتصادی مجلس.
۳۷. نوری همدانی، حسین (بی تا). استفتاء شماره ۳۶۷۱۰ در خصوص بیت کوین.

۳۸. هاشمی شاهرودی، سید محمود (بی تا). استفتاء شماره ۱۱۷۰۵ در خصوص بیت کوین، قابل مشاهده در: <https://www.hashemishahroudi.org/fa/question.11705/>

۳۹. یوسفی، احمد علی (۱۳۷۷). «پول امروز، متلی یا قیمی یا ماهیت سوم؟»، فصلنامه فقه اهل بیت فارسی، دوره ۴، ش ۱۴.

40. Althaus, Joshua (2017). "Banco de Mexico Governor: Bitcoin is Commodity Rather than Currency", <https://cointelegraph.com/news/banco-de-mexico-governor-bitcoin-is-commodity-rather-than-currency>.

41. Bajpai, Prableen (2019). "Countries Where Bitcoin Is Legal and Illegal (DISH, OTSK)", <https://www.investopedia.com/articles/forex/041515/countries-where-bitcoin-legal-illegal.asp>.

42. Berman, Ana (2019). "FATF Issues Preliminary Guidelines on Digital Assets to Combat Money Laundering", <https://cointelegraph.com/news/fatf-issues-preliminary-guidelines-on-digital-assets-to-combat-money-laundering>.

43. Cavicchioli, Marco (2019). "Money laundering: the dollar beats bitcoin 800 to 1", <https://en.cryptonomist.ch/2019/07/17/money-laundering-dollar-bitcoin/>.

44. Chung, John J. (2009). "Money as Simulacrum: the Legal Nature and Reality of Money", *Hastings Business Law Journal*, Vol. 5.

45. Clayton, Jay (2017). "Statement on Cryptocurrencies and Initial Coin Offerings", <https://www.sec.gov/news/public-statement/statement-clayton-2017-12-11>.

46. Canada Revenue Agency (CRA) (2018). "Guide for Cryptocurrency Users and Tax Professionals", <https://www.canada.ca/en/revenue-agency/programs/about-canada-revenue-agency-cra/compliance/digital-currency/cryptocurrency-guide.html>.

47. Dabrowski, Marek and Lukasz Janikowski (2018). *Virtuall Currencies and Central Banks Monetary Policy*, European Parliament.

48. European Central Bank (ECB) (2015). "Virtual Currency Schemes a Further Analysis", <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/virtualcurrencyschemesen.pdf>.

49. Financial Crimes Enforcement Network (FinCEN's) (2013). "Regulations to Persons Administering, Exchanging, or Using Virtual Currencies", <https://www.fincen.gov/resources/statutes-regulations/guidance/application-fincens-regulations-persons-administering>.
50. Flemington, Bruce and William Coleman (1995). Money and Finance in the Australian Economy, Richard D Irwin, 1st ed, <http://ecite.utas.edu.au/4228>.
51. Gavars, Janis (2018). "Global Cryptocurrency Boom: Latvian tax Treatment (1)" https://www.mindlink.lv/en/topical/cryptocurrency_1_en/.
52. Hudson, Alastair (2006). *The Law on Financial Derivatives*, 4ed, Sweet and Maxwell, London.
53. Jagati, Shiraz (2019). "Crypto Taxation Around the Globe — What Do Regulations Look Like?", <https://cointelegraph.com/news/crypto-taxation-around-the-globe-what-do-regulations-look-like>.
54. Oosterhout, Anja Van (2019). "Bitcoin Will 'Never' Crack China Due To Politics, Says Weiss RATINGS" <https://bitcoinist.com/bitcoin-will-never-crack-china-due-to-politics-says-weiss-ratings/>.
55. Papademos, Lucas D. and Jurgen Stark (2010). "Enhancing Monetary Analysis", European Central Bank.
56. Pignatelli, Margherita (2016). "Servizi Relativi a Monete Virtuali: il Trattamento Fiscale da Applicare", [Services Related to Virtual Currencies: Fiscal Treatment to Apply], Fiscoi Oggi.
57. Prentis, Mitchell (2015). *Digital Metal: Regulating Bitcoin as a Commodity*, 66, Case Western Reserve law (Case W. Res. L, <https://scholarlycommons.law.case.edu/caselrev/vol66/iss2/9/>).
58. Securities and Exchange Commission (Sec) (2018). "Statement on Potentially Unlawful Online Platforms for Trading Digital Assets", <https://www.sec.gov/>

news/public-statement/enforcement-tm-statement-potentially-unlawful-online-platforms-trading.

59. Sifers, Randall (1997). "Regulating Electronic Money in Small-Value Payment Systems", *49 Federal Communication Law Journal*, 701-728.
60. Wagner, Andrew (2014). "Digital vs. Virtual Currencies", <https://bitcoinmagazine.com/articles/digital-vs-virtual-currencies-1408735507>.
61. Zmudzinski, Adrian (2019). "SEC: If Bitcoin Was a Security, It Would 'Raise Substantial Issues'", <https://cointelegraph.com/news/sec-if-bitcoin-was-a-security-it-would-raise-substantial-issues>.
62. Zuckerman, M. (2018). "New York Federal Judge Rules That CFTC Can Regulate Cryptocurrencies as Commodities", <https://cointelegraph.com/news/new-york-federal-judge-rules-that-cftc-can-regulate-cryptocurrencies-as-commodities>.